

LOCAL WISDOM OF NATURAL DYED HANDWOVEN COTTON FABRIC FOR CONSERVATION OF CHANG KERNG VILLAGE WEAVING GROUP, BANTAN SUB DISTRICT, HOD DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

Boontan JANKEAW¹, Porramin NARATA^{2*}, Phanit NAKAYAN³ and Ratchanon SOMBOONCHAI⁴

1 Faculty of Agricultural Production, Maejo University Chiang Mai, Thailand; tanitsmylife@gmail.com

2 Faculty of Agricultural Production, Maejo University Chiang Mai, Thailand;
porramin.narata@gmail.com (Corresponding Author)

3 Faculty of Agricultural Production, Maejo University Chiang Mai, Thailand; phanit@gmail.com

4 Faculty of Agricultural Production, Maejo University Chiang Mai, Thailand;
boonchai_26@hotmail.com

ARTICLE HISTORY

Received: 25 August 2023

Revised: 15 September 2023

Published: 25 September 2023

ABSTRACT

The objective of this research was to study context of weaving group Chang-Kerng village, Wisdom of natural dyes handwoven cotton fabric, difficulty to conservation, conservation guidelines and wisdom to inherit handwoven cotton of Chang-Kerng village handwoven group under geosocial context Ban-Tan sub district, Hod district, Chiang mai province. The results of the study revealed that: 1) this group used production process naturally by used knowledge of weaver has skills in the group and good management. The customers were like handicrafts that made naturally. 2) natural dyed handwoven cotton fabric was activity that performed in conjunction with the lifestyle of peoples in the community and passed from mother to child through practice, natural unique style, simplicity of pattern. 3) Barriers to conservation, changing the environment, economy and values in society. The professional weavers were decrease because the weavers has older and could not weaving. That made the knowledge of weaving losing of original production and decay of weaving equipment. 4) Guidelines to conservation and inheritance of natural color dyes handwoven cotton. 1) Using the product 2) Continue to made the products and 3) Available to sale

Keywords: Wisdom, Natural Dyes Handwoven Cotton Fabric, Conservation, Weaving Group

CITATION INFORMATION: Jankeaw, B., Narata, P., Nakayan, P., & Somboonchai, R. (2023). Local Wisdom of Natural Dyed Handwoven Cotton Fabric for Conservation of Chang Kerng Village Weaving Group, Bantan Sub District, Hod District, Chiang Mai Province. *Procedia of Multidisciplinary Research*, 1(9), 34.

ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

บุญแทน จันทรแก้ว¹, ประมินทร์ นาระทะ^{2*}, ผาณิตย์ นาขยัน³ และ รัชชานนท์ สมบูรณ์ชัย⁴

1 คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่; tanitsmylife@gmail.com

2 คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่; porramin.narata@gmail.com (ผู้ประพันธ์บทความ)

3 คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่; phanit@gmail.com

4 คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่; boonchai_26@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา บริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ อุปสรรคในการอนุรักษ์ แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ภายใต้บริบทภูมิสังคมตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า 1) เป็นกลุ่มที่ใช้กระบวนการผลิตที่เป็นธรรมชาติ โดยอาศัยองค์ความรู้ของช่างทอผ้าที่มีฝีมือ และมีการบริหารจัดการที่ดี มีกลุ่มลูกค้าที่ชื่นชอบในงานหัตถกรรมที่มีความเป็นธรรมชาติ 2) ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเป็นกิจกรรมที่ถูกปฏิบัติควบคู่ไปกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และถ่ายทอดจากแม่สู่ลูกผ่านการฝึกปฏิบัติ มีเอกลักษณ์คือความเป็นธรรมชาติ และความเรียบง่ายของลวดลาย 3) อุปสรรคในการอนุรักษ์ การเปลี่ยนแปลง สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ ค่านิยมในสังคม ผู้ทอผ้าที่มีฝีมือ และมีความชำนาญมีจำนวนที่ลดลงเนื่องจากความแก่ชราไม่สามารถทอผ้าได้ เกิดปัญหาการสูญหายของวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม และการทุจริตของอุปกรณ์การทอ 4) แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอด 1) มีการใช้งานผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ 2) มีการดำเนินการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง 3) มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

คำสำคัญ: ภูมิปัญญา, ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ, การอนุรักษ์, กลุ่มทอผ้า

ข้อมูลการอ้างอิง: บุญแทน จันทรแก้ว, ประมินทร์ นาระทะ, ผาณิตย์ นาขยัน และ รัชชานนท์ สมบูรณ์ชัย. (2566). ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่. *Procedia of Multidisciplinary Research*, 1(9), 34.

บทนำ

ผ้าฝ้ายทอมือสามารถแสดงถึงเรื่องราวทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของประเทศไทย และนับว่าเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จึงทำให้มีผ้าสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน ผ้าเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญของมนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจจัย 4 นอกเหนือจากการใช้เพื่อการห่อหุ้มร่างกายจากสภาพอากาศและธรรมชาติมนุษย์ยังใช้ผ้าเพื่อเป็นเครื่องบ่งชี้สถานะทางสังคมและวัฒนธรรมของตนเองที่แสดงถึงชนชั้นและสถานภาพของบุคคลในบทบาทหน้าที่ทางสังคม ผ้ายังถูกทำให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรม (दनัย ซาทิพอด, 2558) เอกลักษณ์ของการทอผ้าพื้นเมืองของภาคเหนือในแต่ละจังหวัดจะแสดงออกถึงวิถีชีวิตของแต่ละท้องถิ่นด้วยเสมอ งานทอผ้านั้นแต่เดิมเป็นรากเหง้าของคนในชุมชนบ้านตาล คนในชุมชนมีพื้นฐานด้านการทอผ้า และมีวัสดุอุปกรณ์ในการทอผ้าเป็นของตนเองที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ โดยภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของชุมชนบ้านตาลมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ในชุมชนบ้านตาลนั้นมีกลุ่มผลิตผ้าฝ้ายที่รวมกลุ่มจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนหลายกลุ่ม โดยกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งเป็นกลุ่มที่ยังมีการดำเนินการผลิตแบบธรรมชาติ และเนื่องจากคนสมัยก่อนไม่มีการจดบันทึกข้อมูลขั้นตอนกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของชุมชนบ้านตาลอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร แต่จะใช้วิธีการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งหรือการสืบทอดผ่านการฝึกปฏิบัติและบอกเล่า เมื่อเวลาผ่านไปกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมก็เริ่มถูกแทนที่ด้วยการใช้เทคโนโลยีในการผลิตซึ่งช่วยลดต้นทุนและระยะเวลา ทำให้รูปแบบการผลิตผ้าฝ้ายของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ปัจจุบันผู้สืบสานด้านผ้าทอมือลดลงไปเนื่องจากความนิยมผ้าฝ้ายทอมือนั้นลดลง เนื่องจากกระแสสังคมหรืออุตสาหกรรมสิ่งทอที่เข้ามาแทนที่การผลิตแบบดั้งเดิม แต่คนในชุมชนบางกลุ่มยังมองเห็นถึงความสำคัญในการสืบสานภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของชุมชนบ้านตาลเพื่อไม่ให้สูญหายไปตามกาลเวลา

จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญในการศึกษาเรื่อง “ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่” โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1) เพื่อศึกษาบริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ 3) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ 4) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ภายใต้บริบทภูมิสังคมตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการใช้เป็นแนวทางอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ เพื่อให้คนในชุมชนบ้านตาล และชุมชนใกล้เคียง ตลอดจนผู้สนใจได้เข้าถึงข้อมูลประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น ความเป็นมาของชุมชน และองค์ความรู้ในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ เกิดความตระหนักถึงคุณค่าและความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

การทบทวนวรรณกรรม

ภูมิปัญญา หมายถึง ความสามารถทักษะ และเทคนิคอันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอดปรับปรุงพัฒนาและเลือกสรรมาแล้วอย่างดี ในการสร้างผลงาน แก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนไทยอย่างเหมาะสม (นันทสาร สีสลับ, 2541) และเป็นความสัมพันธ์กับแบบแผนการดำรงชีวิตที่ผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ แวดล้อมและกระบวนการทางสังคมเสมือนเป็นแกนหลักของการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544) นอกจากนี้ ไฮโด โอ ยามาซากิ (Hideo Yamazaki) นักวิชาการชาวญี่ปุ่นได้นิยามความรู้ในรูปแบบของพีระมิดแห่งความรู้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความรู้มีที่ประเภทและมีพัฒนาการตามลำดับเป็น 4 ชั้น จากต่ำไปสูง คือ ข้อมูล สารสนเทศ ความรู้ ภูมิปัญญา เรียกว่า “พีระมิดแห่งความรู้” นักวิชาการท่านอื่นก็ใช้ชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น ระดับของความรู้ หรือ โครงสร้างของความรู้ เป็นต้น (บุรชัย ศิริมหาสาคร, 2550) จากพีระมิดแห่งความรู้ของยามาซากิ แสดงให้เห็นว่า ความรู้มี 4 ประเภท และมีพัฒนาการตามลำดับชั้น 4 ชั้น เรียงจากต่ำไปสูง ซึ่งแต่ละระดับมีความหมายแตกต่างกันแต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องเป็นฐานของกันและกัน ดังนี้ 1) ข้อมูล (Data) คือ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ได้

จากการสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นข้อมูลดิบที่ยังไม่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ อาจจะเป็นตัวเลขตัวหนังสือ

2) สารสนเทศ (Information) คือ ข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วเพื่อนำมาใช้ประโยชน์เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

3) ความรู้ (Knowledge) คือ สารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิดเปรียบเทียบเชื่อมโยงกับความรู้อื่นจนเกิดเป็นความเข้าใจและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ สอดคล้องกับ Brooking (1998) ความรู้เป็นสารสนเทศที่ได้ผ่านการประมวลผลแล้วอย่างมีความเข้าใจ เพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

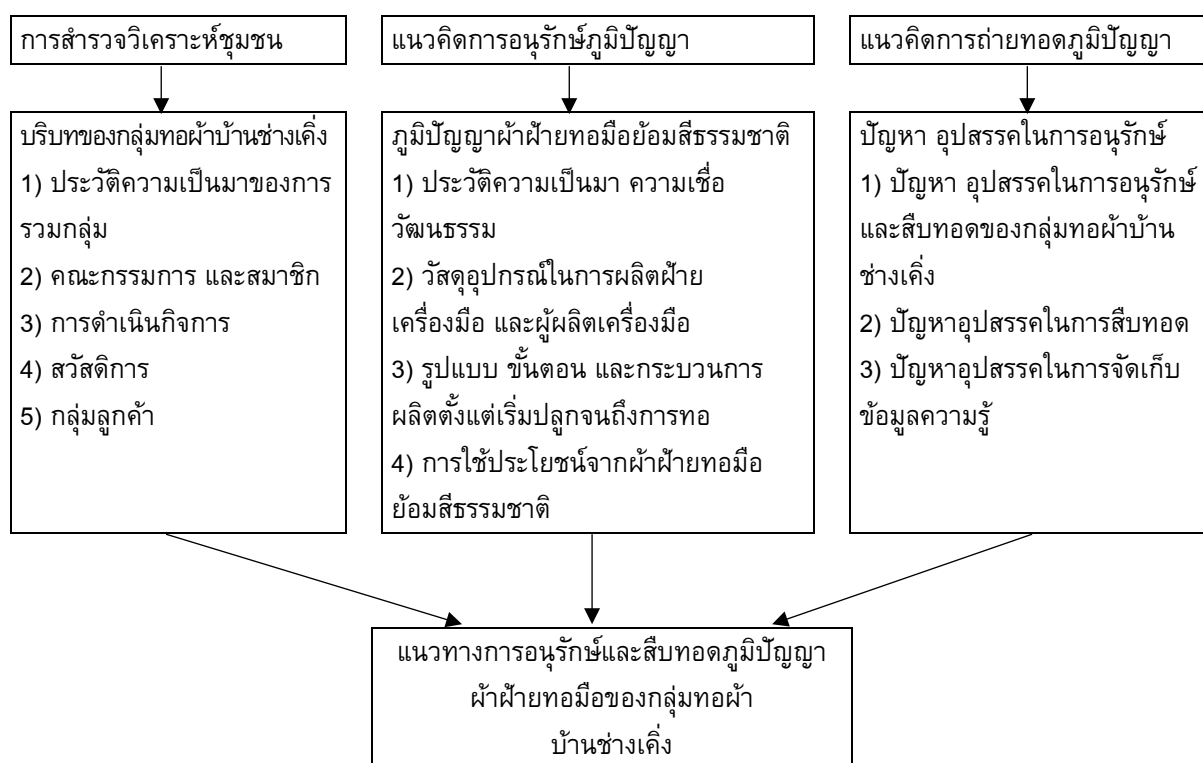
4) ภูมิปัญญา (Wisdom) คือ การประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อการแก้ปัญหาหรือพัฒนาการทำงาน

ย้อมสีธรรมชาติ หมายถึง แสงคา บันสิทธิ์ (2537: 177-178) ระบุว่า มนุษย์เราเรียนรู้จากธรรมชาติ การย้อมสีด้วยสมุนไพรจากธรรมชาติสมุนไพรที่ย้อมฝ้ายมีหลายชนิดได้จากส่วนต่างๆ ของต้นไม้ คณิง จันทรศิริ (2544: 3) อธิบายว่า สีธรรมชาติ ได้แก่ สีที่ได้ตามธรรมชาติ เช่น จากต้นพืช เมล็ดพืช เปลือกหอยและอื่นๆ (บุญญา อนุสรณ์รัชดา, 2540) ประโยชน์ทางด้านการย้อมสี โดยนำเอาส่วนต่างๆ เช่น ลำต้น กิ่ง ก้าน และใบ ของพืชมาสกัดเป็นสีย้อมผ้า ทั้งนี้เนื่องจากวัสดุธรรมชาติมีคุณสมบัติ คือ ให้ความคงทน สีไม่ฉูดฉาดและช่วยรักษาสภาพแวดล้อมในธรรมชาติได้ก็ด้วย (ทรงพันธ์ วรรณมาศ, 2541: 11) สีที่ได้จากธรรมชาติตามแบบพื้นบ้านโบราณ มักจะไม่ค่อยสดใส สีจะจืดชืดสีธรรมชาติเราส่วนมากจะได้มาจากต้นไม้

การอนุรักษ์ หมายถึง การบำรุงรักษาสິงที่ดั้งเดิมไว้ เช่น ประเพณีต่างๆ หัตถกรรมและคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม และเป็นหนึ่งในกระบวนการในการ การสืบสาน หรือ สืบทอด เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่คนปัจจุบัน และงอกงามสืบต่อไปเบื้องหน้า (ไพฑูรย์ ทองสม, 2556) ซึ่งปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นดำรงอยู่ได้นั้น เนื่องจากการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้องค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมีการจัดเก็บ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนา ทั้งในระดับครัวเรือน ระดับชุมชน ตลอดจนในระดับประเทศ (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2549)

การถ่ายทอด หมายถึง การนำภูมิปัญญาที่ผ่านการเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบ และรอบด้านแล้ว ไปถ่ายทอดให้แก่คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาและการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ ไพฑูรย์ ทองสม (2556) กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาไว้ดังนี้ 1) การทำให้ดูเป็นตัวอย่างถือว่าเป็นวิธีการถ่ายทอดของผู้อาวุโส หรือผู้เฒ่าผู้แก่โดยเป็นตัวอย่างของคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง ชุมชนเดียวกัน 2) การคิดร่วมกันเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความรู้สึกรู้สึกและความคิดเห็นต่อประเด็นต่างๆ อย่างเป็นธรรมชาติ มีการแลกเปลี่ยนและเสนอความเห็นอย่างมีเหตุผล เปิดโอกาสถ่ายทอดภูมิปัญญาซึ่งกันและกัน 3) การสร้างสรรค์กิจกรรมหรือการทำงานร่วมกัน โดยการขยายเครือข่ายระดับบุคคลระดับกลุ่มให้มากเพราะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาหลากหลายและนำมาพัฒนากิจกรรมที่กระทำอยู่ 4) เวทีชาวบ้าน เป็นกิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่ง สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ ประสบการณ์ของชาวบ้านร่วมกัน อันจะส่งผลให้สมาชิกของชุมชนมีความรู้ความสามารถสูงขึ้น ซึ่งงานวิจัยของ สคราญนิตย์ เล็กสุทธิ (2561) ศึกษาเกี่ยวกับ การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าฝ้ายทอมือที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมของกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเงือก ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน พบว่า อุปสรรคที่มากกระทบ คือ มีผู้ประกอบการรายย่อยหลายรายที่ใช้เครื่องจักรในการผลิตผ้าฝ้าย และย้อมสีสังเคราะห์ ทำให้ต้นทุนต่ำได้ผลิตภัณฑ์ที่มีปริมาณมากสามารถกำหนดราคาต่ำได้ และคนรุ่นใหม่ในชุมชนไม่เห็นความสำคัญของการสืบทอดการทอผ้าฝ้ายทอมือ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสภาพแวดล้อม สังคม ค่านิยม การดำรงชีวิตและแนวความคิด ทำให้ความสำคัญของผ้าฝ้ายทอมือเป็นสิ่งที่ล้าสมัย ผู้นำชุมชนและชาวบ้านบางส่วนไม่ได้ให้ความสำคัญกับวิถีการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ได้เห็นประโยชน์ของภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดกันมาเป็นเวลานาน เป็นสิ่งที่ต้องอนุรักษ์ ฟื้นฟู และรักษาให้อยู่คู่กับชุมชน โดย บิลันลน์ ปุณณูประภา และคณะ (2561) ศึกษาเกี่ยวกับ ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาต่อภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวน บ้านใหม่ จังหวัดนครนายก พบว่า มี 4 ด้าน 1) ปัญหากลุ่มผู้ถ่ายทอดมีจำนวนน้อยและยังเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ 2) ปัญหาด้านศิลปวัฒนธรรมการขาดความต่อเนื่องด้านการสืบทอดภูมิปัญญาการ

ทอผ้า 3) ปัญหาช่องทางในการสืบทอด พบว่า ช่องทางหลักการสืบทอดปัจจุบันมีเพียงกลุ่มทอผ้ากลุ่มสตรีหัตถกรรมผ้าทอไทยพวน 4) ปัญหากลุ่มผู้สืบทอดส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุในขณะที่เด็กและเยาวชนไม่ค่อยให้ความสนใจงานวิจัย ปิลันธน์ ปุณณปุระภา และคณะ (2561) ศึกษาเกี่ยวกับ ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาต่อภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวน บ้านใหม่ จังหวัดนครนายก พบว่า แนวทางในการสืบทอดแบ่งออกเป็น 3 แนวทาง 1) การสร้างกลุ่มผู้ถ่ายทอดและกลุ่มผู้สืบทอดให้มากขึ้นทั้งกลุ่มผู้ใหญ่และเยาวชน 2) การเพิ่มช่องทางในการสืบทอดผ่านหน่วยงานภาครัฐและชุมชนทั้งนี้ต้องมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและบูรณาการกับทุกภาคส่วน 3) การสืบทอดด้านศิลปวัฒนธรรมด้วยการบรรจุเนื้อหาภูมิปัญญาอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อป้องกันการสูญหายไปพร้อมตัวผู้ถ่ายทอด

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการวิจัยในพื้นที่ ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ใช้วิธีการเก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) และการสุ่มตัวอย่างแบบอ้างอิงด้วยบุคคลและผู้เชี่ยวชาญ (Snowball Sampling) โดยกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่ใช้ในการศึกษา คือ สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง จำนวน 10 คน และช่างฝีมือการทอผ้าในชุมชนที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบอ้างอิงด้วยบุคคลและผู้เชี่ยวชาญ (Snowball Sampling) 19 คน วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยมีขั้นตอน ดังนี้ 1) การตรวจสอบโดยวิธีให้ข้อมูลย้อนกลับของผู้ให้ข้อมูลหลัก (Member Checking) 2) การตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ (Peer Debriefing) 3) ใช้การตรวจสอบสามเส้า (Triangle Methodology) 4) การยืนยันผลการวิจัย (Conformability) โดยการยืนยันข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเทปสัมภาษณ์ การถอดเทปคำต่อคำ การบันทึกย่อและการสังเกตภาคสนาม รายละเอียดการสัมภาษณ์ ครั้งที่ วันที่ และข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละบุคคล การบันทึก การถอดรหัสจากการสัมภาษณ์ตลอดจนวิธีวิเคราะห์ข้อมูล (Content Analysis) การอ้างคำพูด (Quotation)

โดยตรงในผลการวิจัย (สุวิทย์ วงษ์บุญมาก, 2558) และดำเนินการนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลและอธิบายผลตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยมาสรุปอภิปราย ผลในเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

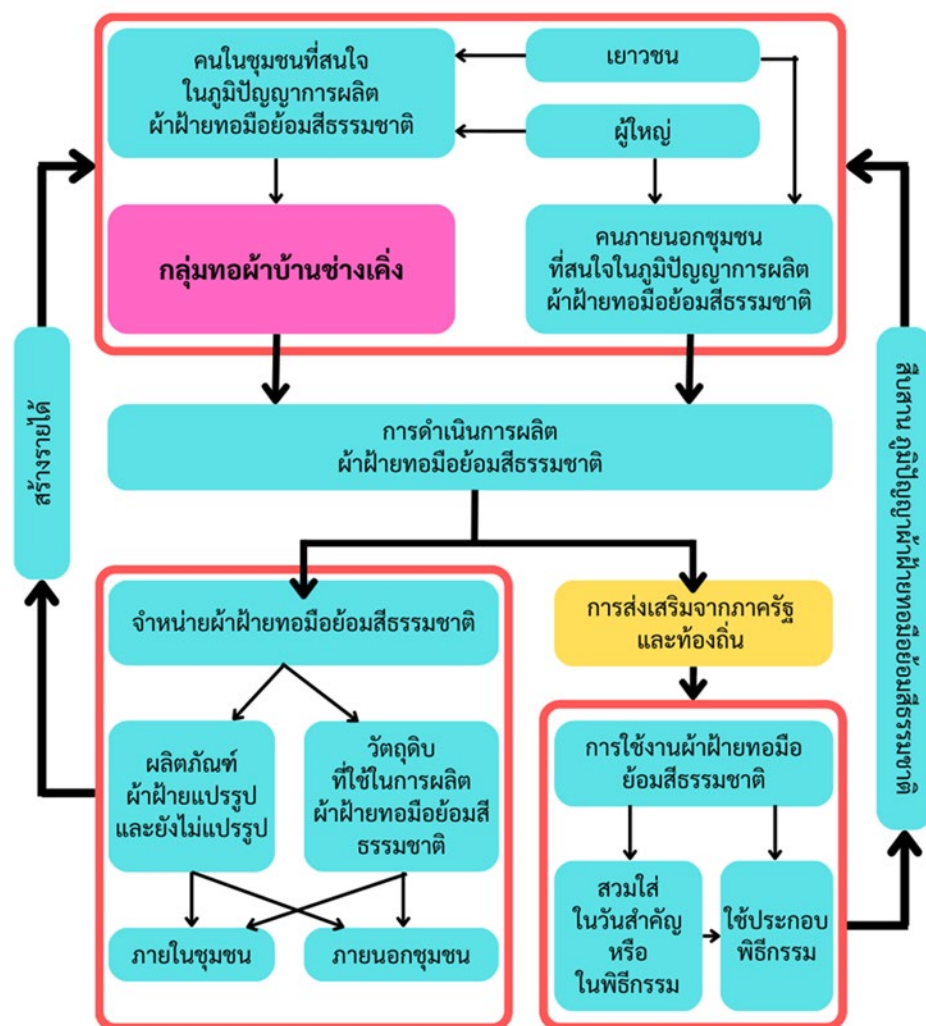
1) บริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ในอดีตเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตที่ยังคงมีการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ และยังคงมีภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาและยังคงได้รับการปฏิบัติ สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากมีภูมิปัญญาที่เป็นต้นทุนเดิมของชุมชนอยู่แล้ว จึงเกิดการพัฒนาต่อยอดเป็นอาชีพ และมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่างๆ ขึ้นมา หนึ่งในนั้น คือ กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ซึ่งดำเนินกิจการการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ โดยเน้นปริมาณการผลิต เพื่อให้ทันต่อความต้องการของตลาดซึ่งกำลังอยู่ในช่วงเฟื่องฟู เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ทั้งด้านการผลิต และด้านการตลาด มีการก่อตั้งกลุ่มทอผ้าในชุมชน หลายกลุ่ม เกิดการแย่งตัวช่างทอผ้าที่มีฝีมือ เพื่อให้มาผลิตผ้าทอกับกลุ่มของตนแต่ละกลุ่ม มีการนำสีเคมีเข้ามาใช้ในการผลิตจำนวนมากโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตออกมาไม่มีเอกลักษณ์ เป็นการผลิตซ้ำในรูปแบบเดิม เมื่อผลิตภัณฑ์แต่ละกลุ่มสามารถผลิตได้มีปริมาณที่มากเกินความต้องการของตลาด ประกอบกับเป็นช่วงถดถอยของตลาด สินค้า OTOP กลุ่มทอผ้าที่พึ่งพิงตลาดจากการสนับสนุนของภาครัฐมากเกินไป จึงไม่สามารถขายสินค้าที่มีอยู่ในกลุ่มได้ดีเหมือนตอนที่เฟื่องฟู เมื่อไม่สามารถขายสินค้าของกลุ่มได้ จึงขาดรายได้ที่จะนำมาหมุนเวียนเป็นเงินทุนในกลุ่ม หลายกลุ่มจึงเลิกกิจการไป จนปัจจุบันกลุ่มที่ยังคงดำเนินกิจการ คือ กลุ่มทอผ้าที่สามารถหา และสร้างความเป็นเอกลักษณ์ ของตนเอง และสามารถอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงการสนับสนุนจากภาครัฐ ซึ่งกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง คือ กลุ่มที่สามารถนำเอาความเป็นธรรมชาติ เข้ามาเป็นเอกลักษณ์และจุดขายของกลุ่ม ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ดำเนินการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเป็นหลัก วัตถุดิบที่ใช้ในกระบวนการจะเป็นวัตถุดิบจากธรรมชาติ และเน้นการผลิตด้วยมือ (Handmade) จากช่างทอผ้าที่มีฝีมือดีในชุมชน และต่อยอดพัฒนารูปแบบการผลิต กรรมวิธี และลวดลาย เพื่อเพิ่มความน่าสนใจ และนอกจากส่วนของการผลิตแล้วทางกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งยังดำเนินกิจกรรมด้านการส่งเสริมการปลูกฝ้าย การจำหน่ายวัตถุดิบธรรมชาติที่ใช้ในการผลิตผ้าฝ้าย และยังมีการจัดทำ Workshop เพื่อให้กลุ่มคนที่สนใจได้เข้ามาศึกษาและเรียนรู้กระบวนการในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง และยังให้การสนับสนุนเปิดเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับนักเรียนในโรงเรียนของชุมชนบ้านตาล ได้เข้ามาเรียนรู้การผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ และภูมิปัญญาที่เป็นรากเหง้าของบรรพบุรุษของคนในชุมชน ช่วยปลูกฝังจิตสำนึก ให้กับเยาวชน

2) ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ คนบ้านตาลในสมัยก่อนจะปลูกฝ้ายไว้ตามหัวไร่ปลายนา ซึ่งเป็นฝ้ายสีขาว และสีน้ำตาล ซึ่งคนบ้านตาลเรียกว่า สีสะเหลียง การผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาลในสมัยก่อนจะเป็นการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือน และใช้ในงานพิธีต่างๆ โดยส่วนมากมักจะเป็นการทอผ้าฝ้ายที่มีลวดลายที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน และนอกจากบทบาทในส่วนของการเป็นเครื่องนุ่งห่ม และส่วนประกอบพิธีกรรมความเชื่อทางศาสนาเท่านั้น ผ้าฝ้ายยังได้มีบทบาทในเรื่องของความสัมพันธ์ของคนหนุ่มสาว โดยในอดีต หญิงสาว ในชุมชนบ้านตาล จะนั่งปั่นฝ้ายตามหัวบันไดบ้าน ตอนค่ำ หรือตอน “มะแลง” ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าว ก็จะมีหนุ่ม หรือมี “ป่าว” มาแฉ่วหา หรือมาเที่ยวหา มาพูดคุย สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้หญิงในชุมชนบ้านตาลทุกคนสามารถทำการผลิตผ้าฝ้ายทอมือได้แทบทุกคน เปรียบเสมือนตัวชี้วัดของความเป็นผู้หญิงในอุดมคติ ของคนบ้านในสมัยนั้น ซึ่งถ้ามีลูกผู้หญิงแม่ก็ต้องสอนให้ทอผ้า ปั่นฝ้าย ตั้งแต่เด็ก ซึ่งผู้หญิงจะมีบทบาทเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้ามากกว่าผู้ชาย เนื่องจากในอดีตชุมชนบ้านตาลยังถือว่า มีโครงสร้างสังคมที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่ จึงมีกฎเกณฑ์และหรือหลักปฏิบัติสำหรับผู้หญิงที่มีความแตกต่างจากผู้ชาย ซึ่งผู้หญิงในชุมชนบ้านตาลกับการศึกษานั้นยังไม่เป็นที่ยอมรับบทบาทของผู้หญิงในชุมชนบ้านตาล ประกอบกับการศึกษาในสมัยก่อน จะอยู่ในตัวของผู้ชายที่บวชเรียน และได้รับการสอนหนังสือจากพระซึ่งมีส่วนน้อย ซึ่งทำให้ผู้หญิงในสมัยก่อนไม่สามารถเข้าถึง

การศึกษา และสามารถเขียนหนังสือ ได้องค์ความรู้ที่อยู่ในตัวของผู้นั้นจึงไม่ได้มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ประกอบกับภูมิปัญญาการทอผ้าเป็นสิ่งที่ถูกปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวัน คนบ้านตาลสมัยนั้นจึงไม่ได้เห็นความสำคัญของการจดบันทึกเกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ทำให้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ กลายเป็นองค์ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรให้เข้าใจได้ยากแต่สามารถเรียนรู้ได้ผ่านการปฏิบัติ เมื่อมีหน่วยงานภาครัฐได้เข้ามาให้การสนับสนุน และส่งเสริมโดยการเข้ามาให้ความรู้และหาช่องทางตลาด งานหัตถกรรมด้านการทอผ้าของชุมชนบ้านตาลจึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่การผลิตเพื่อใช้งานในครัวเรือน แต่สามารถสร้างอาชีพ และรายได้ให้ครอบครัว เกิดการก่อตั้งกลุ่มทอผ้า และทำให้จุดประสงค์ของการทอผ้าในชุมชนบ้านตาลก็เปลี่ยนไป จากเดิมที่เคยทอเพื่อที่จะใช้สอยในชีวิตประจำวันและใช้ในพิธีกรรม ความเชื่อ ก็เริ่มเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อจะนำออกไปจำหน่ายมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้มีข้อดี คือ สร้างอาชีพให้คนในชุมชนบ้านตาล ทำให้คนในชุมชนบ้านตาลมีรายได้ จากการทอผ้า แต่ผลกระทบที่ตามมา คือ รูปแบบการผลิต ที่เปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุประสงค์ของการผลิต ที่แต่เดิมการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของคนในชุมชนบ้านตาลใช้วิธีการผลิตแบบธรรมชาติ ตั้งแต่ขั้นตอนแรกคือการปลูก ปั่น ย้อม จนถึงขั้นตอนสุดท้าย คือ การทอ โดยใช้ วัตถุดิบ อุปกรณ์ และเครื่องมือจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านตาลทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ของผ้าฝ้ายทอมือ ที่ทำด้วยมือ และวัตถุดิบที่มาจากธรรมชาติ แต่เมื่อวัตถุประสงค์ของการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นการผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด จึงเริ่มมีการนำเทคโนโลยี และสื่อบริการ เข้ามาช่วยในการผลิตมากขึ้น เพื่อให้สามารถลดระยะเวลาในการผลิตให้สั้นลง จากเดิมที่ใช้เส้นใยธรรมชาติที่ปั่นด้วยมือ ก็เปลี่ยนมาใช้เส้นใยที่ปั่นจากโรงงาน และเส้นในสังเคราะห์ รูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมเริ่มสูญหายไปเพราะไม่ได้รับการสืบทอด ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) เมื่อคนที่มียุคความรู้เสียชีวิต องค์ความรู้ที่ไม่ได้รับการถ่ายทอดก็เริ่มสูญหายไปคน ณ ปัจจุบัน หลังจากที่ผ่านมายุคเฟื่องฟูของตลาดผ้าฝ้ายตลาดผ้าฝ้ายเริ่มซบเซาลง กลุ่มทอผ้าที่ยังดำเนินกิจการอยู่ จึงเป็นกลุ่มทอผ้าที่สามารถหาเอกลักษณ์ของตัวเอง และไม่พึ่งพาตลาดจากภาครัฐจนเกินไป และหันให้ความสำคัญกับงานฝีมือมากขึ้น ผ้าฝ้ายทอมือที่ผ่านกระบวนการผลิตแบบธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล เป็นที่ยอมรับของผู้คนจากภายนอกสังเกตได้จากกลุ่มลูกค้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช้างเค็ก ซึ่งเป็นกลุ่มทอผ้าที่ใช้กระบวนการ และขั้นตอนการผลิตแบบธรรมชาติ ทำให้มีกลุ่มลูกค้า ที่เป็นทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติให้ความสนใจ แม้ว่าผ้าที่ทอด้วยเครื่องจักรจะสามารถผลิตได้เร็วและได้ปริมาณมากกว่าผ้าที่ทอด้วยมือ แต่ผู้ที่มีประสบการณ์และเคยสัมผัสกับผ้าทอมือมาแล้วนั้น จะยกย่องและให้คุณค่ากับผ้าทอมือ ว่าเป็นผ้าที่มีคุณภาพดีกว่าผ้าทอเครื่องจักรในหลายๆ ด้าน เช่น การปรับตัวกับภูมิอากาศ คุณภาพความคงทน ความงาม คุณค่าต่อจิตใจ

3) ปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช้างเค็ก ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ โดยจะแบ่งออกเป็น 5 ข้อย่อย ดังนี้ 1) ภูมิปัญญาไม่ได้ถูกให้ความสำคัญ และไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างเพียงพอในอดีต อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของสังคม 2) ปัญหาผู้ทอผ้าที่มีฝีมือ และมีความชำนาญมีจำนวนที่ลดลง อันเนื่องมาจากปัญหาสุขภาพ และความแก่ชรา 3) ปัญหาการสูญหายของวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม และการทรุดโทรมเสียหายของอุปกรณ์การผลิต อันเนื่องมาจาก การเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และขั้นตอนในการผลิตจากการผลิตเพื่อใช้สอย มาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย 4) ปัญหาช่างผู้ทอผ้า มีจำนวนลดลง เนื่องจากการเข้ามาทดแทนของเสื้อผ้าจากโรงงานที่ราคาถูกและหาซื้อง่าย 5) ปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม

4) แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือ ภายใต้บริบทภูมิสังคมของตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

แนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล องค์ประกอบที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญา คือ 1) มีการดำเนินการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง 2) มีการใช้งานผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ 3) มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบ เกิดขึ้นได้จากการบูรณาการร่วมกันของ คนในชุมชน สถานศึกษา ร่วมมือกันกับทางภาครัฐและเอกชน องค์การทางศาสนาในชุมชน ช่วยกันส่งเสริม ให้เกิดการใช้งานผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษา ประวัติความเป็นมาและองค์ความรู้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ สภาพการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญา เพื่อที่จะนำไปสู่แนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาให้กับคนชุมชนบ้านตาลและชุมชนใกล้เคียง จากผลการวิจัยมีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผลดังนี้

สาเหตุ ปัญหาของการสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ชุมชนบ้านตาลในปัจจุบัน มีลักษณะของภูมิสังคมที่เปลี่ยนแปลง ทั้งในเรื่องของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผู้คนปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากการผลิตเพื่อการยังชีพมาเป็นการผลิตที่เน้นจัดจำหน่าย มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับ ใช้ในการผลิต เช่น เส้นฝ้ายจากโรงงาน สีย้อมจากเคมี สามารถเพิ่มปริมาณในการผลิต และลดระยะเวลาในการผลิต สอดคล้องกับ เศรษฐกิจสมัย

เล็กสุทธิ์ (2561) ศึกษาเกี่ยวกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าฝ้ายทอมือ ที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมของกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือ บ้านหนองเจือก ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน พบว่า มีผู้ประกอบการรายย่อยหลายรายที่ใช้เครื่องจักรในการผลิตผ้าฝ้าย และย้อมสีสังเคราะห์ ทำให้ต้นทุนต่ำได้ผลิตภัณฑ์ที่มีปริมาณมากสามารถกำหนดราคาต่ำได้ ทำให้คนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับรูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิม และไม่ได้ถ่ายทอดรูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมที่ใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติไปสู่ลูกหลานเหมือนสมัยก่อน เมื่อไม่ได้รับการปลูกฝังและถ่ายทอดจึงทำให้เกิดการขาดช่วงของการสืบทอดประกอบกับค่านิยมการแต่งกายตามยุคสมัยนิยมทำให้เยาวชนในชุมชนไม่เห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ประกอบกับไม่ได้มีการบันทึกองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้สามารถเข้าถึงได้อย่างง่าย ซึ่งจะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาลเป็นองค์ความรู้ที่ถูกถ่ายทอดส่งต่อมาจากบรรพบุรุษ จากแม่สู่ลูก ในลักษณะการถ่ายทอดที่เรียบง่าย โดยการปฏิบัติ และฝึกฝน มาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก จนเป็นทักษะและความเข้าใจที่ได้รับมาจากการประสบการณ์ ซึ่งผู้หญิงจะมีบทบาทเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้ามากกว่าผู้ชาย เนื่องจากในอดีตชุมชนบ้านตาลมีคนส่วนน้อยที่สามารถเข้าการศึกษา และสามารถอ่าน เขียนได้ ซึ่งผู้หญิงในชุมชนบ้านตาลกับการศึกษานั้นยังไม่เป็นที่ยอมรับบทบาทของผู้หญิงในชุมชนบ้านตาลในสมัยนั้น ประกอบกับการศึกษาในสมัยก่อน จะอยู่ในตัวของผู้ชายที่บวชเรียน และได้รับการสอนหนังสือจากพระซึ่งมีส่วนน้อย ซึ่งทำให้ผู้หญิงในสมัยก่อนไม่สามารถเข้าการศึกษา และสามารถเขียนหนังสือได้ องค์ความรู้ที่อยู่ในตัวของผู้หญิงจึงไม่ได้มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ประกอบกับภูมิปัญญาการทอผ้าเป็นสิ่งที่ถูกปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวัน คนบ้านตาลสมัยนั้นจึงไม่ได้เห็นความสำคัญของการจดบันทึกเกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ทำให้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ กลายเป็นองค์ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรให้เข้าใจได้ยากแต่สามารถเรียนรู้ได้ผ่านการปฏิบัติ ทำให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติในตัวของบุคคลซึ่งเป็นสตรีผู้สูงอายุใน ซึ่งสตรีผู้สูงอายุในหมู่บ้าน บางคนก็ไม่สามารถทำให้ดูเป็นตัวอย่างได้ เนื่องจากปัญหาสุขภาพ และความแก่ชรา บางคนเสียชีวิตไปพร้อมกับองค์ความรู้ที่ยังไม่ได้ถูกถ่ายทอดให้กับเยาวชนในชุมชน ทำให้เกิดการขาดช่วงของการสืบทอดภูมิปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับ บิลล์ลัน ปุณณฺยุประภา และคณะ (2561) ศึกษาเกี่ยวกับ ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาการสืบทอดภูมิปัญญา และการสืบทอดผ้าทอไทยพวน บ้านใหม่ จังหวัดนครนายก พบว่า ปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดปัญหาการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่มี 4 ด้าน 1) ปัญหาจากผู้ถ่ายทอดมีจำนวนน้อยและยังเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ 2) ปัญหาด้านศิลปวัฒนธรรมการขาดความต่อเนื่องด้านการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้า 3) ปัญหาช่องทางในการสืบทอด พบว่าช่องทางหลักการสืบทอดปัจจุบันมีเพียงกลุ่มทอผ้ากลุ่มสตรีหัตถกรรมผ้าทอไทยพวน 4) ปัญหาจากผู้สืบทอดส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุในขณะที่เด็กและเยาวชนไม่ค่อยให้ความสนใจ

แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ สามารถแยกออกเป็น 3 องค์ประกอบ คือ 1) จะต้องมีการใช้งานผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งในองค์ประกอบนี้หน่วยงานในชุมชน เทศบาล โรงเรียน วัด มีส่วนในการส่งเสริม และสนับสนุนให้เกิดการใช้งานผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ เช่น การให้มีการแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองของหน่วยงานภาครัฐในชุมชน หรือการใช้งานผ้าฝ้ายทอมือในพิธีกรรมทางศาสนา หรือใช้เพื่อสวมใส่ในวันสำคัญทางศาสนา ซึ่งวัฒนธรรมและความเชื่อ ทางศาสนา ของคนบ้านตาลในการใช้ผ้าฝ้ายในการประกอบพิธีกรรม ส่งผลทำให้ผ้าฝ้ายทอมือ ยังมีการใช้งาน และยังมีมีความสำคัญ เมื่อเกิดการใช้งานส่งผลให้เกิดความต้องการซื้อ และเมื่อเกิดความต้องการซื้อ จึงเกิดความต้องการในการผลิต ดังนั้น การดำเนินผลิตอย่างต่อเนื่องจึงเป็นองค์ประกอบที่สามของแนวทางที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล 2) จะต้องมีการดำเนินการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาลยังคงมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง และการที่ผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ สามารถสร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชน จะทำให้คนในชุมชนหันกลับมาให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ที่เป็นรากเหง้าเดิมของชุมชนตนเอง การที่มีคนในชุมชนหันกลับมาให้ความสนใจในภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้าย

ทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชน ทำให้การผลิตในครัวเรือนได้รับการปฏิบัติและสืบทอดให้คนรุ่นใหม่ที่เป็นลูกหลาน เพราะไม่เพียงแต่สมาชิกของกลุ่มทอผ้าเท่านั้น ที่ให้ความสนใจคนภายนอกกลุ่มก็สามารถที่จะสร้างรายได้โดยไม่ต้องเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้า จากการที่กลุ่มทอผ้ามีการดำเนินกิจการรับซื้อวัตถุดิบในการผลิตผ้าฝ้ายจากคนในชุมชน ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นสมาชิกของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ไม่เพียงแต่การรับซื้อเท่านั้น ทางกลุ่มทอผ่ายังมีการส่งเสริมและสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ฝ้ายให้คนในชุมชน และนอกชุมชนได้นำไปปลูก และนำผลผลิตที่ได้มาขายหรือจะนำไปใช้ในการผลิตเพื่อใช้ส่วนตัวในครัวเรือน เป็นการ “สร้างการมีส่วนร่วม” ของคนในชุมชน และเป็นการ “สร้างเครือข่าย” ของคนภายนอกชุมชน เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลในด้านปัจจัยการผลิต ให้เข้ามามีส่วนร่วมกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ ฅมน ธนินธยางกูร และคณะ (2561) ศึกษาเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายบ้านหนองงูจาร์ยผาง กรณีศึกษา: กลุ่มถักทอไทบ้านหนองงูจาร์ยผาง ตำบลหนองเรือ อำเภอโนนสัง จังหวัดหนองบัวลำภูพบว่า ชุมชนบ้านหนองงูจาร์ยผาง มีแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาโดยการถ่ายทอดความรู้จากประสบการณ์ในการทอผ้าโดยใช้การบอกเล่าและการให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพการทอผ้าฝ้ายในชุมชน มีการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายและขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชนในการส่งเสริมให้ เกิดเครือข่ายเพื่อเกื้อกูลสินค้าของ กลุ่มผู้ผลิตในชุมชนและชุมชนข้างเคียง นอกจากนี้ควรส่งเสริมโดยการปลูกจิตสำนึกคนในท้องถิ่นโดยเฉพาะเยาวชนในชุมชน 3) มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ การที่คนในชุมชนสามารถสร้างรายได้จากการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ เป็นแรงจูงใจคนในชุมชนยังคงดำเนินการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ และยังสามารถจูงใจคนในชุมชนหรือคนวัยหนุ่มสาวที่ออกไปนอกชุมชนให้กลับเข้ามาประกอบอาชีพผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเป็นอาชีพเสริมควบคู่ไปกับการทำการเกษตร และการที่คนวัยหนุ่มสาวกลับมาทำอาชีพผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ทำให้เกิดการสืบสานภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ จากช่างฝีมือที่อยู่ในชุมชน ดังนั้น ทั้ง 3 องค์ประกอบต้องดำเนินการไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านยังคงได้รับการปฏิบัติและสืบทอดต่อไป

ข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการวิจัย

จากผลการศึกษาภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

- 1) หน่วยงานภาครัฐควรเข้ามาส่งเสริมและให้การสนับสนุน ให้ตรงความต้องการของกลุ่ม โดยควรที่จะมาสอบถามเก็บข้อมูลเชิงลึกเพื่อให้เข้าใจลักษณะการดำเนินการของกลุ่ม เพื่อให้สามารถชิงงบประมาณในการสนับสนุนและส่งเสริมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
- 2) กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ควรที่จะมีการทำเว็บไซต์ออนไลน์ ซึ่งไม่เว็บไซต์ที่ทำขึ้นมาเพื่อขายสินค้าของกลุ่ม แต่เป็นเว็บไซต์ที่เพิ่มช่องทางในการที่จะนำเสนอเอกลักษณ์ ของกลุ่มเพื่อให้ลูกค้าสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้น และสร้างความน่าสนใจ เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้ที่สนใจใน Internet ได้มากขึ้น
- 3) กลุ่มทอผ้าควรสร้างบุคลากรที่เป็นเยาวชนที่จะเข้ามารับช่วงต่อในฝ้ายต่างๆ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ในการดำเนินการของกลุ่มทอผ้า
- 4) ในด้านด้านการถ่ายทอดความรู้ ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งมีการจัดศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่ม ซึ่งควรที่จะมีหน่วยงานทางราชการที่มาสืบค้นและพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนรู้และสร้างผลงานอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้
- 5) กลุ่มทอผ้าควรมีการเพิ่มเครือข่าย กับกลุ่มทอผ้าอื่นๆ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลองค์ความรู้ รวมไปถึงแลกเปลี่ยนวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต หากกลุ่มทอผ้าขาดแคลนวัตถุดิบในบางฤดู เพื่อไม่ให้เกิดการดำเนินการของกลุ่มต้องหยุดชะงัก

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล ถูกถ่ายทอดจากการพูดการสอน และการฝึกปฏิบัติ ไม่ได้มีการถูกบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้องค์ความรู้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของคนบ้านตาลเป็นองค์ความรู้ที่อยู่ในรูป องค์ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรให้เข้าใจได้ยาก จึงควรมีการศึกษาในเรื่องของการจัดการองค์ความรู้เพื่อให้สามารถนำองค์ความรู้ที่เป็นองค์ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) ออกมาให้อยู่ในรูปขององค์ความรู้ชัดแจ้ง (explicit knowledge) เพื่อให้ผู้ที่มีความสนใจจะเรียนรู้ ง่ายต่อการเข้าถึงองค์ความรู้
- 2) ในการวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตการศึกษาเฉพาะกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด เท่านั้น ซึ่งยังมีกลุ่มทอผ้าที่อยู่ในตำบลที่ใกล้เคียง และมีรูปแบบการผลิตที่มีความคล้ายกันในบางกระบวนการ ซึ่งควรจะมีการศึกษาเพิ่มเติม
- 3) ศึกษาเรื่องของการสร้างหลักสูตรการเรียนการสอน เกี่ยวกับภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง เพื่อให้สามารถนำข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ใ้ใช้ในการเรียนการสอนให้กับเด็กนักเรียนในโรงเรียนของชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- คณิง จันทรศิริ. (2544). *การมัดย้อมผ้า*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ณมน ธนินธญากร, วรพจน์ พรหมจักร และ สุภิกัตร์ บุญแน่น. (2561). การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายบ้านหนองงูจาร์ยผาง กรณีศึกษา: กลุ่มถักทอไท บ้านหนองงูจาร์ยผาง ตำบลหนองเรือ อำเภอโนนสูง จังหวัดหนองบัวลำภู. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*, 12(2), 23-34.
- दनัย ซาทิพอด. (2558). ผ้าคราม: การทอวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าในโลกาภิวัตน์. *วารสารไทยศึกษา*, 10(2), 87-116.
- ทรงพันธ์ วรรณมาศ. (2541). *ผ้าไทยลายอีสาน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- นันทสาร สีสลับ. (2541). *แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- บุญญา อนุสรณ์รัชดา. (2540). *การศึกษาลักษณะทางพฤกษศาสตร์และระยะเวลาการเจริญเติบโตที่เหมาะสมของครามในการสกัดสีธรรมชาติ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- บุรชัย ศิริมหาสาร. (2550). ปริมาตรแห่งความรู้. *วารสารนักบริหาร*, 119-122.
- ปิลันลน์ ปุณณูประภา, พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ, นกตล อินทร์จันทร์ และ กิตติกรณ์ นพอดมพันธ์. (2561). ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาต่อภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวน บ้านใหม่ จังหวัดนครนายก. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*, 4(1), 159-168.
- ไพฑูรย์ ทองสม. (2556). *แนวทางการอนุรักษ์สืบสาน และเผยแพร่ภูมิปัญญาชุมชน*. สงขลา: วิทยาลัยภูมิปัญญาชุมชน.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. (2549). *จุดเริ่มต้นแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง*. สืบค้นจาก <https://www.chaipat.or.th/publication/publish-document/sufficiency-economy.html>, [10 มิถุนายน 2564].
- สตราณินิตย์ เล็กสุทธิ. (2561). การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าฝ้ายทอมือที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมของกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเจือก ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี*, 12(29), 135-146.
- สุวิทย์ วงษ์บุญมาก. (2558). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร. *สัททอง: วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทส.)*, 21(2), 83-98.

แสงคา บันสิทธิ์. (2537). ผ้าฝ้ายทอมือคือสายเลือดและชีวิต ศิลปินแห่งชาติ บ้านไร่ไผ่งาม. ในผ้าไทย 2537 ปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิราช.

Brooking, A. (1998). *Corporate Memory: Strategies for Knowledge Management*. London: Thomson International Business Press.

Data Availability Statement: The raw data supporting the conclusions of this article will be made available by the authors, without undue reservation.

Conflicts of Interest: The authors declare that the research was conducted in the absence of any commercial or financial relationships that could be construed as a potential conflict of interest.

Publisher's Note: All claims expressed in this article are solely those of the authors and do not necessarily represent those of their affiliated organizations, or those of the publisher, the editors and the reviewers. Any product that may be evaluated in this article, or claim that may be made by its manufacturer, is not guaranteed or endorsed by the publisher.

Copyright: © 2023 by the authors. This is a fully open-access article distributed under the terms of the Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).